

УДК 338.4:330.3

Бескупська Олена Володимирівна

*Вінницький національний аграрний університет;
генеральний директор*

ТОВ «Кусто Трейдинг і логістика»

Бескупская Елена Владимировна

*Винницкий Национальный аграрный университет;
генеральный директор*

ООО «Кусто Трейдинг и логистика»

Beskupska Olena

Vinnitsia National Agrarian University;

CEO

«Kusto Trading and Logistics»

**ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ОЛІЙНО-ЖИРОВОЇ
ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ У 2020 РОЦІ
ГЛОБАЛЬНЫЕ ВЫЗОВЫ ДЛЯ МАСЛОЖИРОВОЙ
ПРОМЫШЛЕННОСТИ УКРАИНЫ В 2020 ГОДУ
GLOBAL CHALLENGES FOR OIL AND FAT INDUSTRY OF
UKRAINE IN 2020**

Анотація. У статті розглянуто проблеми олійно-жирової галузі у 2020-2021 маркетинговому році та основні причини їх виникнення. Визначено стратегічну важливість олійно-жирової галузі для економіки країни в цілому.

Результативність діяльності даної галузі, починаючи із 1999, коли було введено експортне мито на насіння соняшнику, щороку продовжує підтверджувати переваги переходу економіки від сировинного типу,

перетворюючись на сировинний придаток для економік розвинених країн, до створення конкурентного продукту з високою доданою вартістю всередині країни. В статті було зазначено, що падіння урожайності олійних у 2020 році на 15%, значно вплинуло на формування цінової політики на насіння олійних та негативно відобразилося на діяльності переробних підприємств. Обґрунтовано необхідність державного втручання при неконтрольованому зрості цін на сировину та максимальне обмеження експорту сировини з країни. Від якості рішень, що приймаються на державному рівні сьогодні, залежать в значній мірі продовольча безпека нашої країни та розвиток вітчизняного сільського господарства. Для стабільного та динамічного розвитку агропромислового комплексу України та зокрема олійно-жирової промисловості, необхідно підтримувати активну співпрацю між державою та бізнесом, що допоможе більш активно залучати іноземні інвестиції та виробляти продукцією із більшою доданою вартістю. Встановлено, що при загальній потужності переробки насіння олійних культур на рівні 23 млн тн на рік, існує необхідність максимального стримування експорту. Оскільки переробляється максимум 16 млн тон соняшника та близько 1 млн. тон сої та ріпаку разом, є потреба збільшити переробку шляхом запровадження експортного мита на все олійне насіння, таким чином стимулюючи не експорт сировини, а переробку та експорт готової продукції.

Ключові слова: *агропромисловий комплекс, олійно-жирова промисловість, ціноутворення, валовий збір, дефолт.*

Анотація. *В статье рассмотрены проблемы масложировой отрасли в 2020-2021 маркетинговом году и основные причины их возникновения. Определена стратегическая важность масложировой отрасли для экономики страны в целом. Результативность деятельности*

данной отрасли, начиная с 1999, когда была введена экспортная пошлина на семена подсолнечника, ежегодно продолжает подтверждать преимущества перехода экономики от сырьевого типа, превращаясь в сырьевой придаток для экономик развитых стран, к созданию конкурентного продукта с высокой добавленной стоимостью внутри страны. В статье было указано, что падение урожайности масличных в 2020 году на 15%, значительно повлияло на формирование ценовой политики на семена масличных и негативно отразилось на деятельности перерабатывающих предприятий. Обоснована необходимость государственного вмешательства при неконтролируемом росте цен на сырье и максимальное ограничение экспорта сырья из страны. От качества решений, принимаемых на государственном уровне сегодня, зависят в значительной степени продовольственная безопасность нашей страны и развитие отечественного сельского хозяйства. Для стабильного и динамичного развития агропромышленного комплекса Украины и в частности масложировой промышленности, необходимо поддерживать активное сотрудничество между государством и бизнесом, что поможет более активно привлекать иностранные инвестиции и производить продукцию с большей добавленной стоимостью. Установлено, что при общей мощности переработки семян масличных культур на уровне 23 млн тн в год, существует необходимость максимального сдерживания экспорта. Поскольку перерабатывается максимум 16 млн тонн подсолнечника и около 1 млн тонн сои и рапса вместе, есть необходимость увеличить переработку путем введения экспортной пошлины на все масличные семена, таким образом стимулируя не экспорт сырья, а переработку и экспорт готовой продукции.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, масложировая промышленность, ценообразование, валовый сбор, дефолт.

Summary. *The article deals with the problems of the oil and fat industry in the 2020-2021 marketing year and the main reasons for their occurrence. The strategic importance of the oil and fat industry for the country's economy as a whole has been determined. The performance of this industry, since 1999, when the export duty on sunflower seeds was introduced, annually continues to confirm the advantages of the economy's transition from a raw material type, turning into a raw material appendage for the economies of developed countries, to the creation of a competitive product with high added value within the country. The article pointed out that a 15% drop in the yield of oilseeds in 2020 significantly influenced the formation of a pricing policy for oilseeds and negatively affected the activities of processing enterprises. The necessity of state intervention in case of uncontrolled growth of prices for raw materials and the maximum restriction of export of raw materials from the country are substantiated. The food security of our country and the development of domestic agriculture largely depend on the quality of decisions made at the state level today. For the stable and dynamic development of the agro-industrial complex of Ukraine, and in particular the oil and fat industry, it is necessary to maintain active cooperation between the state and business, which will help to attract foreign investments more actively and produce products with higher added value. It was found that with the total processing capacity of oilseeds at the level of 23 mln tons per year, there is a need to contain exports as much as possible. Since a maximum of 16 million tons of sunflower and about 1 million tons of soybeans and rapeseed are processed, there is a need to increase processing by introducing an export duty on all oilseeds, thus stimulating not the export of raw materials, but the processing and export of final products.*

Key words: *agro-industrial complex, oil and fat industry, pricing, gross harvest, default.*

Постановка проблеми. Враховуючи той факт, що олійно-жирова промисловість є однією з ключових для української економіки, та відіграє важливу роль у формуванні позитивного сальдо продукції агропромислового комплексу, важливо оцінити негативний вплив ситуації поточного року із різким удорожчанням насіння олійних культур, масовим експортом сировини та значним недозавантаженням переробних підприємств. Дані проблеми матимуть негативний вплив на подальше функціонування галузі, тому потребують вирішення та подальшого моніторингу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роботі та ролі підприємств олійно-жирової промисловості, економічній ефективності та конкурентоспроможності виробництва олійних культур присвячено праці Капшука С.П. [1], Швед Т.В. [2], Жадан Т.А. [3], Казанджі А.В [4], Фадєєва Л.В. [5].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Узагальнення основних викликів, з якими зіштовхнулася олійно-жирова промисловість у поточному маркетинговому році. Виявлення слабких сторін вітчизняних підприємств. Визначення шляхів подолання даних викликів за рахунок державного регулювання та прийняття вірних управлінських рішень.

Виклад основного матеріалу. Не дивлячись на економічну кризу, олійно-жирова промисловість України чи не єдина в українській економіці, яка не лише продовжує функціонувати, являється бюджетоутворюючою та демонструє позитивну динаміку, але й залишається інвестиційно привабливою. Особливістю даної галузі є той факт, що вона завжди балансувала інтереси сільськогосподарських господарств, переробних підприємств та кінцевого споживача. При цьому іноземні трейдери та холдинги із задоволенням вкладають мільйони доларів для переробки та експорту високоякісного продукту.

2020 рік виявився непростим для усіх галузей промисловості, в тому числі для олійно-жирової. Окрім пандемії, сильний вплив на роботу галузі спричинила засуха та падіння урожайності усіх олійних та зернових культур. Негативні тенденції, пов'язані з пандемією COVID-19, напряду мали вплив на олійно-жирову промисловість, оскільки у багатьох країнах спостерігалось зниження торгівельної активності. Зокрема, аналітики прогнозували зниження світового виробництва соняшникової олії на 1 млн. тн у порівнянні із 2019 роком, в основному через зменшення виробництва в основних країнах-експортерах, Україні та Росії на фоні збільшення експорту насіння соняшнику та росту його вартості для переробних підприємств.

2020-2021 маркетинговий рік сколихнув світовий ринок рослинних олій аномальним зростом цін, що мало неабиякий вплив на стан олійно-жирової галузі України, однієї із ключових ланок української економіки, у складне та подекуди безвихідне становище.

Новини про те, що у поточному році соняшникова олія стала найдорожчою рослинною олією у світі ніяк не стали приводом для радощів для переробних підприємств та не спричинили шалений зріст економіки України. Навпаки, даний період був характерним зниженням виробництва насіння олійних культур, зростанням експорту насіння та численними дефолтами на ринку рослинних олій.

Масові невиконання контрактів були пов'язані з тим, що тема неврожаю добре розіграла ціни на соняшник, який влітку контрахували по ціні 390-400 дол за тонну, та з цим урахуванням було заключено форвардні угоди з іноземними компаніями на олію та шрот. Починаючи з вересня ціна на соняшник поступово почала зростати та дійшла до відмітки у 780-800 дол. за тонну. Таким чином, в країні склалася ситуація, коли переробні підприємства не могли купити сировину та працювали упівсили, а то й зовсім припиняли діяльність.

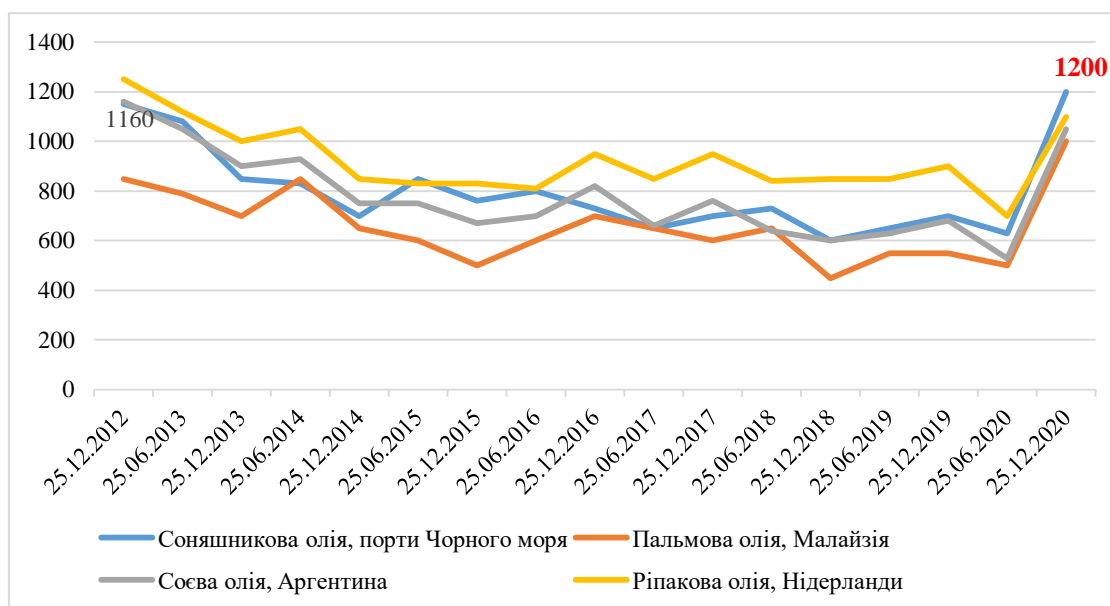

Рис. 1. Ціни на рослинні олії, дол/тн

Джерело: [6]

З початку збиральної кампанії 2020 року, стало зрозуміло, що типового сценарію зросту та падіння ціни не варто очікувати та даний сезон буде кардинально відрізнитися від усього, що бачив світовий ринок до цього. Ринок рослинних олій – це система з об’єктами та зв’язками, яка піддається аналізу, проте рішення не завжди приймаються в той самий момент. Вплив на ціноутворення на соняшкову олію протягом сезону можуть здійснювати різноманітні фактори, іноді більше 20 у різні моменти. Вони змінюють свою вагу та значимість, та мають певний момент, який впливає на швидкість зміни ціни та її величину. До подібних факторів варто віднести наступні:

- Ціни на рослинні олії у світі (пальмова, ріпакова, соєва);
- Ціни на нафту;
- Погодні умови та кількість урожаю;
- Попит-пропозиція на глобальному ринку;
- Стоки в портах Чорноморського регіону та наповненість ринків;
- Форс-мажорні фактори (як пандемія Covid-19 у 2020 році).

Відтак, об'єм врожаю у поточному маркетинговому році став одним з факторів, що спричинили зріст ціни на олію, та цим самим максимально підвищило ціну на насіння. Як бачимо на графіку, загальна наявна кількість насіння соняшнику на переробних підприємствах та тих, що займаються вирощуванням та зберіганням олійних, значно менша ніж у минулому році. Так, загальна наявність станом на 1 жовтня 2020 року була майже на 2 мільйони тон менша ніж у 2019 році. Це говорить про те, що в повній мірі свої зобов'язання підприємства виконати не змогли, сільськогосподарські підприємства не поставляли сировину, а заводи автоматично прострочували поставки олії та інших продуктів переробки.

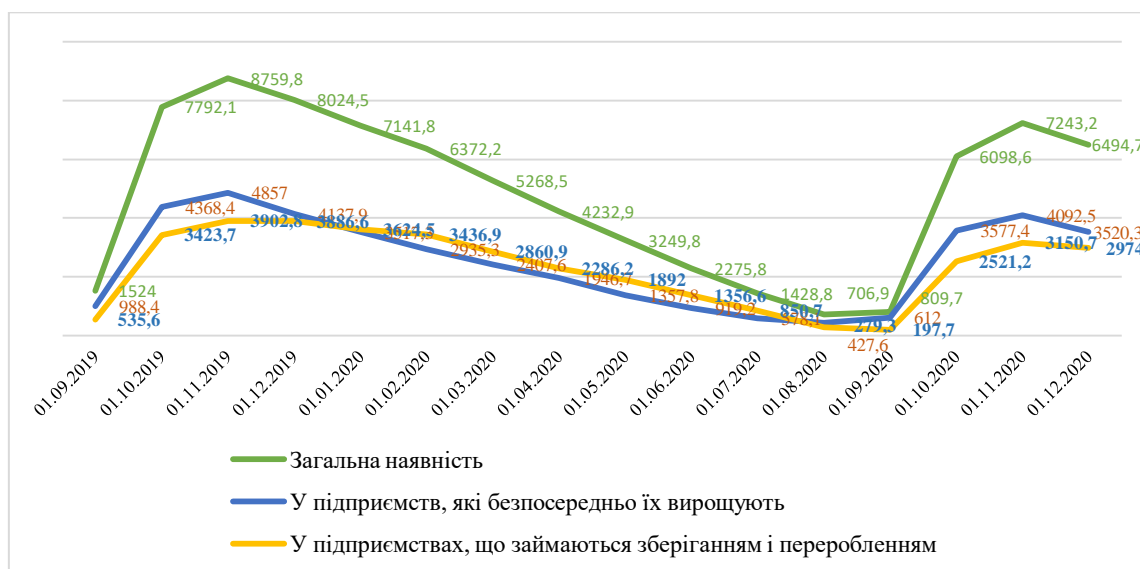

Рис. 2. Динаміка загальної наявності насіння соняшнику, тис. тн

Джерело: [7]

Ситуація із недозавантаженістю підприємств та нестабільною ситуацією із постачання посилюється тим фактом, що перехідні залишки олійних культур будуть на досить низькому рівні, що ускладнить роботу галузі у наступні півроку.

Ще одна загроза – приріст експорту соняшникового насіння в три рази порівняно із попереднім роком. Експортувавши за період з вересня по грудень 2020 року 150 тис тн насіння соняшнику, поставлена під загрозу

безперебійна робота заводів та доступність цін на внутрішньому ринку. Основними імпортерами українського насіння були Туреччина та Болгарія, які в умовах нехватки сировини на внутрішньому ринку через зниження валового збору, також на фоні постійно зростаючих цін на соняшникову олію. Туреччина у листопаді 2020 року обнулила імпортне мито на соняшник для підтримання власного ринку, що ще більше посилює зростання цін в Україні та Росії [6].

На нашу думку, варто було своєчасно реагувати на здорожчання базових продуктів, пов'язаних із кон'юктурою світових ринків та запровадити збільшення експортного мита для стримування вивезення сировини із країни. Керівники олійнодобувних підприємств України звернулись до уряду України з проханням прискорити застосування спеціальних захисних заходів у вигляді додаткового збору при експорті насіння соняшнику до країн ЄС в обсягах понад 100 тис. тонн відповідно до Положень ст. 31 Розділу IV та Додатку 1-D до Угоди про асоціацію, якою передбачено, що Україна може застосовувати спеціальні заходи щодо експорту окремих видів товарів, які на разі обкладаються експортним митом, зокрема насіння соняшнику [7].

Об'єм врожаю соняшнику у світі зменшився у поточному році з близько 56 млн тон до 51 млн. тн в поточному сезоні, а в Причорноморському регіоні втрати були найбільшими. Порівнюючи вал зерна з минулим роком, з таблиці яскраво видно, що площі збирання у 2020/2021 маркетинговому році незначно зросли у 2020/2021 року, проте врожайність знизилась на 17%, а валовий збір зменшився на 12%.

Виробництво основних видів насіння олійних культур у 2019-2021 МР

Найменування	Площі збирання, тис. га			Урожайність, т/га			Валовий збір, тис. тонн		
	2020/21	2019/20	%	2020/21	2019/20	%	2020/21	2019/20	%
Насіння соняшнику	6381	5928	108	2,06	2,56	80	13 135	15254	86
Насіння ріпаку	1104	1285	86	2,34	25,6	91	2 586	3280	79
Соя	1323	1579	86	2,09	2,29	91	2 770	3698	75
РАЗОМ	8808	8792	100,2	2,09	2,52	83	18 491	22 232	88

Джерело: [7]

Говорячи про олійність, більшість переробних підприємств мало звертали увагу на цей фактор (зазвичай олійність має бути вища за 46%), оскільки сировини було недостатньо та будь-яке надходження приймалося без заперечень. Варто зазначити, що втрата олійності була зафіксована на рівні 1%, та далеко не всюди. Там, де технологія була витримана, вміст олії в українських виробників фіксувався на рівні 50% та більше [8]. Враховуючи позитивну цінову динаміку поточного маркетингового року для фермерів, можна з впевненістю сказати, що соняшник буде однією з основних ярих культур на наступний сезон.

Серед причин збільшення площ під посівом соняшнику минулого року є недосів пшениці, коли через несприятливі погодні умови аграрії посіяли озимих менше, ніж планували і більше площ відвели під соняшник. Навесні погодні умови також відіграли свою роль у стані озимих, і аграрії пересівали ріпак та пшеницю, або ж сіяли соняшник.

Майже з впевненістю можна сказати, що сезон 2021 року також буде характеризуватися збільшенням посівів соняшнику, оскільки були деякі труднощі з посівом озимих восени 2020 року, за даними Української зернової асоціації, засіяно було 96% від плану (7,8 замість 8,2 млн га запланованих).

За словами директора організації «Укроліяпром» Степана Капшука, якщо ціна на соняшник буде \$800 за тонну, то цього року ним засіють не 6 млн. га, а 7 млн. га, адже нині це найбільш прибуткова культура. І таким чином аграрій компенсує свої втрати від недобору врожаю. Нині затрати на 1 га становлять 10-15 тис. грн., за середньої урожайності соняшнику 2 т/га аграрій отримує мінімум 30 тис грн/га прибутку від реалізації соняшнику. Тому соняшник будуть сіяти, а відповідно й переробляти [1].

Основний фактор, що впливає на ціноутворення на ринку соняшникової олії та продуктів переробки являється виробництво найбільш дешевої олії – пальмової. До 2025 року виробництво пальмової олії збільшиться на 20-25 мільйонів тон, а доля інших рослинних олій буде зменшуватися. Звичайно, це не зможе вплинути на ціну на українську соняшкову олію.

Кожного року тенденція до зближення цін на пальмову та соняшкову олію стає все більш очевидною, а це говорить про те, що ціну на соняшкову олію потрібно буде стримувати, проте є ряд факторів який навряд чи дозволить це зробити. По-перше, відкриття ринку землі спровокує зріст собівартості, оскільки буде збільшуватися ціна оренди і купівлі землі. По-друге, фактор дешевої робочої сили в Україні тим паче в аграрній сфері майже вичерпав себе. Збільшення присутності міжнародних холдингів на території України означає зріст середньої заробітної плати та автоматично ріст собівартості продукції за рахунок адміністративних витрат.

Висновки з проведеного дослідження. В роботі було описано стан олійно-жирової промисловості та визначено основні проблеми і виклики, які впливали на роботу галузі у поточному маркетинговому році. Можна підсумувати, що 2020 рік був нетиповим і показовим у плані прийняття рішень та виходу із критичних ситуацій. Недобір врожаю та зростання світових цін на рослинні олії мали негативний вплив на роботу переробних

підприємств, оскільки заключення форвардних контрактів на продукти переробки передбачувало певні закупівельні ціни, які в сезон вирости ледь не втричі.

Таким чином, велика кількість дефолтів змусила збитково працювати більшість заводів. Вчасне реагування з боку держави для стримування експорту змогло б зупинити неконтрольований ріст цін на сировину та експорт насіння за кордон.

Більше того, компаніям слід розробляти стратегії по експорту продукції із більшою доданою вартістю: замість сирової олії реалізувати бутильовану, рафіновану та високоолеїнову олії, замість шроту та жирних кислот – готові корми. Прийняття подібних управлінських рішень виведе олійно-жировий сектор України на новий рівень із більшою кількістю конкурентних переваг та вищою маржинальністю.

Література

1. Капшук С. Те, що нині відбувається на ринку, ми вже проходили // Укроліяпром (АПК-Інформ: ІТОГИ №1 (79)). URL: <https://www.apk-inform.com/uk/exclusive/opinion/1517388>
2. Швед Т. В. Ідентифікація проблем розвитку підприємств олійно-жирової галузі в Україні // Проблеми економіки. 2015. № 1. С. 174-179.
3. Жадан Т.А. Прогнозування і державна підтримка розвитку олійно-жирової галузі. 2016. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/30021>
4. Казанджі А.В. Управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю підприємств олійно-жирового комплексу України // Дисертація. 2019. URL: https://www.mnau.edu.ua/files/spec_vchen_rad/d_38_806_01/dis_kazandzhi.pdf

5. Фадеев Л.В. Подсолнечник Украины – сегодня и завтра. URL: <http://www.fadeevagro.com/wp-content/uploads/2017/11/1386153822.pdf>
6. Итоги-2020. Масличные, 10.01.2021 // Институт конъюнктуры аграрного рынка. URL: <http://ikar.ru/lenta/720.html>
7. Виробництво та використання насіння олійних культур урожаю 2020 року. URL: <https://ukroilprom.org.ua/news/vyrobnytstvo-ta-vykorystannya-Itogi-2020.Maslichnye,10.01.2021,Institutkonyunkturyagrarногоrynkanasinnya-oliynyh-kultur-urozhayu-2020-roku-240/>
8. Репецкий С. Текущий сезон потребует от участников рынка подсолнечного масла четкой стратегии ведения торговли / Сергей Репецкий. (АПК-Информ: ИТОГИ №10 (76)). URL: <https://www.apk-inform.com/ru/exclusive/opinion/1514994>

References

1. Kapshuk S. Te, shho nuni vidbuvajetjsja na rynku, my vzhe prokhodyly // Ukrolijaprom (АПК-Информ: Итоги #1 (79)). URL: <https://www.apk-inform.com/uk/exclusive/opinion/1517388>
2. Shved T. V. Identyfikacija problem rozvytku pidpryjemstv olijno-zhyrovoji ghaluzi v Ukrajinі // Problemy ekonomiky. 2015. # 1. S. 174-179.
3. Zhadan T.A. Proghnozuvannja i derzhavna pidtrymka rozvytku olijno-zhyrovoji ghaluzi. 2016. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/30021>
4. Kazandzhi A.V. Upravlinnja vyrobnychoju ta zovnishnjoekonomichnoju dijalnistju pidpryzhmstv olijno-zhyrovogho kompleksu Ukrajinы // Dysertacija. 2019. URL: https://www.mnau.edu.ua/files/spec_vchen_rad/d_38_806_01/dis_kazandzhi.pdf

5. Fadeev L.V. Podsolnechnik Ukrainy – segodnya i zavtra. URL: <http://www.fadeevagro.com/wp-content/uploads/2017/11/1386153822.pdf>
6. Itogi-2020. Maslichnye, 10.01.2021 // Institut konyunktury agrarnogo rynka. URL: <http://ikar.ru/lenta/720.html>
7. Vyrobnnytvo ta vykorystannja nasinnja olijnykh kuljtur urozhaju 2020 roku. URL: <https://ukroilprom.org.ua/news/vyrobnnytstvo-ta-vykorystannja-nasinnja-oliynyh-kultur-urozhayu-2020-roku-240/>
8. Repetskiy S. Tekushchiy sezon potrebuje ot uchastnikov rynka podsolnechnogo masla chetkoy strategii vedeniya trgovli / Sergey Repetskiy. (APK-Form: ITOGI №10 (76)). URL: <https://www.apk-inform.com/ru/exclusive/opinion/1514994>